

Światło i dźwięk w filmie

WIEDZA W PIGUŁCE

Oświetlenie, za które odpowiedzialny jest operator obrazu, stanowi element inscenizacji. Jest ono jednym z najważniejszych narzędzi artystycznych, nie tylko w filmie, lecz także w teatrze, fotografii czy malarstwie. Oświetlenie, a właściwie gra światła i cieni pozwala na wyodrębnienie, podkreślenie lub ukrycie elementów istotnych dla narracji. Może ono przypominać światło naturalne (i neutralne znaczeniowo), może też jednak (przez celową manipulację, zmianę intensywności, kierunku lub barwy, przez przeświecenie lub rozmycie) w istotny sposób określać nastrój lub znaczenie ujęcia. Zwiększanie na przykład kontrastu, a w efekcie także natężenia cieni, buduje klimat tajemniczości i napięcia – miejsca lub postaci (czego klasycznym przykładem są amerykańskie filmy nurtu noir z lat 40. i 50.).

Dźwięk, podobnie jak warstwa wizualna, poddawany jest głębokiej ingerencji montażowej. Zwrócenie uwagi na sposób i cel montowania dźwięku z obrazem umożliwia zrozumienie złożoności konstrukcji filmowej. Na „ścieżkę dźwiękową” w filmie składają przynajmniej trzy elementy składowe: słowa, muzyka oraz odgłosy. W klasycznym kinie hollywoodzkim („kino stylu zerowego”) przyjęto następujące założenia dotyczące dźwięku filmowego:

- dźwięki powinny odnosić się do fabuły filmu;
- dialog jest ważniejszy od odgłosów tła, powinien więc je wyciszać;
- w ścieżce dźwiękowej nie powinno być żadnych dziur lub nagłych zmian;
- nie powinny pojawiać się dźwięki, których nie można zidentyfikować;
- jeśli pojawiają się dźwięki nietypowe, to zakładamy, że są one słyszane przez postaci fabuły.

Przestrzeganie tych zasad ułatwia widzowi śledzenie fabuły. Jednak samo ich istnienie uświadamia nam także to, że dźwięk w filmie nie odwzorowuje po prostu tego, „jak było”, ale stanowi przyjmowaną przez widzów konwencję. Z tego zaś wynika, że odstępstwa od tych zasad nie zawsze muszą być błędem realizacyjnym, bywają bowiem także świadomie zastosowanym środkiem artystycznym.

POMYSŁ NA LEKCJĘ

Światło i dźwięk należą do najważniejszych narzędzi artystycznych stosowanych w filmie. Warto więc zwrócić uwagę na sposób, w jaki twórcy filmowi wykorzystują je w swoich dziełach. Podczas zajęć uczestnicy i uczestniczki poznają podstawowe elementy składające się na ścieżkę dźwiękową, odkrywają założenia dotyczące dźwięku filmowego oraz możliwości budowania nastroju w filmie poprzez umiejętne wykorzystanie oświetlenia.

Cele operacyjne

Uczestnicy i uczestniczki:

- znają podstawowe elementy składające się na ścieżkę dźwiękową;
- wiedzą, jakie są założenia dotyczące dźwięku filmowego;

- potrafią wymienić sposoby operowania oświetleniem wykorzystywane w filmie i określić nastrój, jaki pozwalają one uzyskać.

Przebieg zajęć

1.

Czas: 10 min
 Forma: rozmowa
 Pomoce: dwa kadry z filmów,
 fragment filmu prezentujący zróżnicowaną ścieżkę dźwiękową, rzutnik, komputer, tablica, kreda lub marker

Pokaż uczestnikom i uczestniczkom dwa kadry z filmów wyraźnie prezentujące użyte w obydwu obrazach sposoby operowania światłem, np. jeden ukazujący oświetlenie demonicznej twarzy od dołu (kadr z horroru); a drugi prezentujący kobietę, na którą pada ciepłe światło (film romantyczny). Poproś uczestników i uczestniczki, żeby zgadli, do jakiego gatunku mogą należeć filmy, z których pochodzi każdy z kadrów. Zwróć ich uwagę na oświetlenie, które nadaje określony nastrój i wpływa na wymowę obrazu w obydwu przedstawionych kadrach. Następnie odtwórz krótki fragment dowolnie wybranego filmu, w którym pojawia się dialog, odgłosy tła (np. syrena okrętowa czy odgłos jadących samochodów) oraz muzyka. Poproś, by uczestnicy i uczestniczki najpierw wsłuchali się w ścieżkę dźwiękową fragmentu filmu, a potem wymienili odgłosy, jakie udało im się usłyszeć.

Zapisz na tablicy pojęcia „ścieżka dźwiękowa” i „oświetlenie”. Zapytaj uczestników i uczestniczki, czy zazwyczaj zwracają uwagę na te elementy podczas oglądania filmów i, jeśli tak, to dlaczego. Pod pojęciem „ścieżka dźwiękowa” dopisz odpowiedzi uczestników i uczestniczek, które pojawiły się po wsłuchaniu w odtworzony wcześniej fragment filmu (słowa, odgłosy, muzyka). Podkreśl, że są to trzy podstawowe elementy, które składają się na ścieżkę dźwiękową.

2.

Czas: 10 min
 Forma: praca indywidualna
 Pomoce: Założenia dotyczące dźwięku filmowego_instrukcja dla prowadzącego, długopisy, tablica, kreda lub marker

Wręcz uczestnikom i uczestniczkom wydrukowane wcześniej założenia dotyczące dźwięku filmowego (**Założenia dotyczące dźwięku filmowego_instrukcja dla prowadzącego**). Ich treść zamieść także na tablicy. Powiedz, że w tekście założeń znajduje się kilka błędów. Poproś o ich znalezienie i przekształcenie tekstu w taki sposób, aby zawierał tylko informacje prawdziwe. Zaproś chętne osoby do wskazania znalezionych błędów i podania proponowanych zmian w tekście. Jeśli odpowiedź danego uczestnika lub uczestniczki jest poprawna, zamień tekst widniejący na tablicy na zaproponowany przez chętnego odpowiadającego. Popraw w ten sposób wszystkie błędy, aby na tablicy pojawiły się same poprawne założenia dotyczące dźwięku filmowego.

3.

Czas: 10 min
Forma: rozmowa, prezentacja
Pomoce: tablica, kreda lub marker,
lampa o zmiennym natężeniu światła,
tkaniny

Zakreśl na tablicy pojęcie „oświetlenie” i narysuj odchodzących od niego pięć strzałek. Powiedz, że w filmie oświetlenie ma za zadanie wyodrębnić, podkreślić lub ukryć elementy istotne dla narracji. Może ono przypominać światło naturalne lub poprzez celowe operowanie źródłem światła i cieniem wpływać na nastrój danego ujęcia. Zapytaj, jakie mogą być sposoby operowania światłem i cieniem; które stosowane są w filmie (1. zwiększenie kontrastu – powoduje większe natężenie cieni; 2. zmiana intensywności światła, jego kierunku lub barwy; 3. przeświecenie, 4. rozmycie, 5. wybielenie tła). Prawidłowe odpowiedzi zapisz tablicy przy strzałkach odchodzących od omawianego pojęcia. W celu ułatwienia zgadywania, spróbuj zainscenizować niektóre ze sposobów operowania oświetleniem używając do tego lampy o zmiennym natężeniu światła oraz tkanin, których nałożenie na lampę zmieni barwę oraz intensywność oświetlenia, a dzięki temu również nastrój panujący w pomieszczeniu. Na koniec, jeśli to konieczne, uzupełnij listę, dopisując niewymienione dotąd manipulacje światłem i cieniem.

4.

Czas: 15 min
Forma: praca w grupach, analiza fragmentu filmu
Pomoce: fragment filmu „Ziemia obiecana” z roku 1974/2000 w reżyserii Andrzeja Wajdy, fragment filmu „Rewers” z roku 2009 w reżyserii Borysa Lankosza, rzutnik, laptop; tablica, kreda lub marker

Pokaż uczestnikom i uczestniczkom fragment filmu „Ziemia obiecana” z roku 1974/2000 w reżyserii Andrzeja Wajdy (2 H 06 MIN. 45 SEK. – 2 H 07 MIN. 45 SEK.) oraz fragment filmu „Rewers” z roku 2009 w reżyserii Borysa Lankosza (23 MIN. 39 SEK. – 25 MIN. 30 SEK.). Poproś, żeby zwrócili oni uwagę na wykorzystane rodzaje manipulacji oświetleniem i odgadli, które z nich zostały użyte w danym fragmencie. Powiedz, że w pierwszym fragmencie filmu zastosowano trzy rodzaje manipulacji, a w drugim jedną. Podziel uczestników i uczestniczki na pięć grup. Daj im czas na skonsultowanie odpowiedzi. Poproś każdą z grup o zaproponowanie własnych typów. Zapisz na tablicy numer grupy przy wskazanych rodzajach manipulacji oświetleniem. W przypadku pierwszego fragmentu filmu będą to trzy typy, w przypadku drugiego jeden. Na koniec podaj prawidłowe rozwiązanie. Sprawdźcie, ilu grupom udało się udzielić dobrych odpowiedzi.

Podsumuj lekcję, mówiąc, że dziś uczestnicy i uczestniczki mieli okazję poznać podstawowe elementy składające się na ścieżkę dźwiękową, przeanalizować założenia dotyczące dźwięku filmowego, a także odkryć sposoby operowania oświetleniem pozwalające na nadanie obrazowi filmowemu właściwej wymowy i nastroju.

Ewaluacja

Czy po przeprowadzeniu zajęć ich uczestnicy i uczestniczki:

- znają podstawowe elementy składające się na ścieżkę dźwiękową?
- rozumieją założenia dotyczące dźwięku filmowego?
- potrafią wymienić sposoby operowania oświetleniem wykorzystywane w filmie i określić nastrój, jaki pozwalają one uzyskać?

Opcje dodatkowe

Jeśli masz więcej czasu, podziel uczestników i uczestniczki na cztery grupy. Wręcz każdej z nich dyktafon i poproś o wymyślenie oraz nagranie krótkiego dialogu i jednoczesnych odgłosów w tle, które będą wskazywały słuchaczom, gdzie rozgrywa się akcja tego mini-słuchowiska. Ważne, by we wszystkich nagraniach zostało zastosowane jedno z najważniejszych założeń dotyczących ścieżki dźwiękowej: dialog jest ważniejszy od odgłosów tła; co w praktyce oznacza, że musi być lepiej od nich słyszalny. Na koniec przestuchajcie nagrania wszystkich grup i sprawdźcie, czy udało się uzyskać zamierzony efekt.

Jeśli czas dodatkowy jest znacznie ograniczony, możesz zaproponować do wykonania powyższego zadania gotowe dialogi, na podstawie których uczestnicy i uczestniczki przygotują nagranie.

MATERIAŁY

- Założenia dotyczące dźwięku filmowego_instrukcja dla prowadzącego

ZADANIE DLA UCZNIA

Zadanie 1.

Dopasuj poniższe zdania do pojęć:

Kategorie:

- ścieżka dźwiękowa
- oświetlenie

Elementy do przyporządkowania:

- Odnosi się do fabuły filmu. [rozwiązanie: 1]
- Składa się z odgłosów, słów i muzyki. [rozwiązanie: 1]
- Dla uzyskania określonego nastroju w filmie można zastosować m.in. zmianę intensywności, zwiększenie kontrastu lub rozmycie. [rozwiązanie: 2]
- Nie powinny pojawiać się w niej żadne dziury ani nagłe zmiany. [rozwiązanie: 1]
- Pozwala wyodrębnić lub podkreślić elementy istotne dla narracji. [rozwiązanie: 2]
- Celowa manipulacja np. barwą lub kierunkiem tego narzędzia artystycznego, pozwala wpływać na klimat obrazu filmowego. [rozwiązanie: 2]

SŁOWNICZEK

- **ścieżka dźwiękowa:**
- **oświetlenie: kontrast: przeświecenie: rozmycie:**

CZYTELNIA

- Dawid Lewis Yewdall, Dźwięk w filmie. Teoria i praktyka, Wydawnictwo Wojciech Marzec, Warszawa 2011.
- Studio Filmowe Blox [online], StudioFilmowe.Blox.pl [dostęp: 3.11.2014], Dostępny w Internecie: <http://studiofilmowe.blox.pl/2014/09/Swiatlo-w-filmie.html>.

Tekst: Eliza Hetkowska, scenariusz: Anna Walczak, konsultacja merytoryczna: Wojciech Michera. Materiał pochodzi z serwisu edukacjamedialna.edu.pl prowadzonego przez Fundację Nowoczesna Polska.

Udostępniono na licencji [Creative Commons Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach 3.0](https://creativecommons.org/licenses/by/3.0/).

Źródło: <http://edukacjamedialna.edu.pl/lekcje/swiatlo-i-dzwiek-w-filmie/>.

Publikacja przygotowana w ramach współpracy z Centrum Otwartej i Multimedialnej Edukacji Uniwersytetu Warszawskiego na podstawie kursu "Film jako opowieść"